

Želimir Pašalić*

**IVO DRUŽIĆ:
RESURSI I TRŽIŠTA HRVATSKOG GOSPODARSTVA,
Politička kultura, Zagreb, 2004.**

Knjiga Ive Družića, redovitog profesora Ekonomskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu **RESURSI I TRŽIŠTA HRVATSKOG GOSPODARSTVA**, objavljena u biblioteci *Universitas* nakladno-istraživačkog zavoda **Politička kultura Zagreb**, zaokruženo je znanstveno djelo visoke vrsnoće. Autorova motivacija za istraživanja sadržana u ovoj knjizi njegova je spoznaja o konstantnom zanemarivanju ozbiljnih propitivanja određenih aspekta hrvatskoga gospodarstva koja se odnose na gospodarske resurse demografskog/intelektualnog i proizvodnog kapitala i njihovih tržišta, odnosno efikasnosti tržišne uporabe oskudnih resursa.

Knjiga obuhvaća 252 stranice formata B-5. U tekstu su inkorporirani: 101 kvantitativno-modelski izraz, 33 tablice, 26 slika i 28 grafikona. Na kraju knjige naveden je popis od 122 korištene bibliografske jedinice, a zatim slijede popisi tablica, slika i grafikona i kazalo imena i pojmova.

Nakon **Zahvale** i **Uvoda** rezultati teorijskih i aplikativnih istraživanja sustavno su izloženi u tri dijela, a svaki je dio strukturiran u dva poglavlja - ukupno šest poglavlja.

Prvi dio knjige, **HRVATSKI GOSPODARSKI RESURSI**, odnosi se na istraživanje demografskog i proizvodnog kapitala. Sadržaj *demografskog kapitala*, uz uvodni okvir propituje porast značenja njegove analize, agregiranje populacijskih promjena, dinamiku međupopisnih promjena, čimbenike populacijskih gibanja, demografsku analizu ekonomskih aktivnosti i bilanciranje radne snage. Slijedi analiza dugoročnih promjena dinamičkih faktora formiranja hrvatskoga

---

*Ž. Pašalić, dr. sc., redoviti profesor i znanstveni savjetnik na Ekonomskom fakultetu Sveučilišta u Splitu

demografskoga kapitala s naglascima na opadajuće stope prirodnog priraštaja, migracijske trendove i cikluse i dugoročne implikacije migracijske bilance. Nakon toga slijede projekcija i upozoravajuće poruke mogućih budućih dugoročnih implikacija strukturnih promjena demografskog kapitala u Hrvatskoj i u drugim zemaljama jugoistočne Europe.

Dokazujući presudnost analize veličine, strukture i dinamike ljudskoga kapitala u oblikovanju hrvatske razvojne strategije, autor nas upozorava na njegovu ključnu razvojnu ulogu, na dramatično nepovoljne hrvatske populacijske trendove, nedopustivu kontranatalitetnu politiku i na nedopustiv odnos prema neodgovarajućoj uporabi najvažnijeg gospodarskog resursa. Dodajmo tome zabrinjavajuće upozorenje mogućih dugoročnih posljedica strukturnih promjena demografskoga kapitala na prostorima jugoistočne Europe. Nastave li se dosadašnji trendovi do godine 2030. na području jugoistočne Europe (Jugoslavija + Albanija), "stari" bi, uglavnom slavenski narodi, imali sve manji ponder u strukturi stanovništva (oko 50% udjela na oko 80% teritorija), a "mlade" bi nacije (Albanci, Bošnjaci) imale također udio od 50%, ali na oko 20% navedenoga teritorija. "Navedeni će trendovi imati trajan utjecaj na stabilnost regije", naglašava autor i dodaje: "To zahtijeva žurno kreiranje hrvatske gospodarske strategije s ugrađenim demografskim projekcijama kako bi se osigurala stalna i primjerena nazočnost Hrvatske te hrvatskog državnog i nacionalnog interesa u regiji."

U **drugome poglavlju** prvoga dijela knjige obrađen je *Proizvodni kapital*. Temeljito se iznose međudnosi proizvodnog kapitala, s jedne strane, i rasta, nacionalnog bogatstva, proizvedenog bogatstva i obrtnih fondova, sa druge strane. Slijede primjereni sadržaji o fiksnom proizvodnom kapitalu: o njegovom kreiranju/investicijama, trošenju/amortizaciji i o vrednovanju. Na kraju se iznose argumentirana analiza i zasnovani nalazi o hrvatskome proizvodnome kapitalu - tj. o dugoročnim trendovima hrvatskoga proizvodnoga kapitala i o dinamici i strukturi njegovih promjena u tranzicijskome razdoblju.

Dr. Družić u ovome poglavlju naglašava da u uvjetima deindustrijalizacije hrvatskoga gospodarstva u tranzicijskome razdoblju ponovno značajni postaju analiza i mjerenje realnog ekonomskoga potencijala proizvodnih kapaciteta. Osim toga ističe: "Nije ... dovoljno kazati kako je ostvarena visoka ili niska stopa rasta bruto domaćeg proizvoda, nego i utvrditi da li je ta stopa rasta rezultat potpunog korištenja raspoloživih resursa, postoje li nezaposleni resursi te da li je postignuta alokacija resursa na aktivnostima koje daju optimalni rezultat." To nas upućuje na mijenjanje metoda mjerenja na koje nas autor upozorava. Primjenjujući makroekonomsku analizu na hrvatsko gospodarstvo on nam argumentirano poručuje: "... ako rasta nema, ili je negativan (u situaciji srednje razvijene zemlje kakva je Hrvatska bila na početku tranzicije), to naprosto znači kako se resursi ne koriste djelotvorno, a ne da zemlja nema odgovarajućih resursa."

Treće i četvrto poglavlje, *Tržište rada* i *Tržište kapitala* sadržani su u **drugome dijelu** pod naslovom **TRŽIŠTA HRVATSKOG GOSPODARSTVA. *Tržište rada*** sustavno se izlaže sa stajališta: potražnje za radom i njegovom cijenom (visini nadnica), ponude i količine ponude rada, ravnoteže ponude i potražnje pod utjecajem promjena samo ponude ili samo potražnje ili, pak, istodobnih pomaka obiju, specifičnosti tržišta rada s naglascima na tržište rada i državu blagostanja i na tržišta rada i model stabilizacije. Potom slijedi britka kritička analiza hrvatskoga tržišta rada, i to: faktora njegova vanjskoga okruženja (struktura tranzicijskih ograničenja, interna inkompatibilnost tranzicijskih gospodarstava i transparentna tržišna ograničenja) i endogenih činitelja hrvatskoga tržišta rada, odnosno potražnje za radom i ponude rada.

Nakon kompleksne analize hrvatskoga tržišta rada, autor nam poručuje: “Za razliku od ostalih makroekonomskih varijabli kao što je razina cijena i tečaj valute koji za individualno kućanstvo mogu imati ponešto apstraktno ili neizravno značenje, (ne)zaposlenost ima trenutni izravni učinak na blagostanje svakog pojedinca. ... Prije ili kasnije samo će se nametnuti jednostavno pitanje. Koji je smisao ekonomske aktivnosti, stabilnosti cijena i tečaja, ako u **dugom roku** ona ne rezultira oživljavanjem poslovanja i poduzetništva, ako ne raste proizvodnja i izvoz te rezultirajuća zaposlenost, ako gotovo polovina hrvatskih kućanstava ima teškoće u zadovoljavanju osnovnih životnih potreba?” I zato autor odgovara: “Tek snažna tržišna industrijska proizvodnja kao rezultat stimulacije proizvodno orijentiranog poduzetništva, što podrazumjeva indukciju strukturnih promjena na financijskom tržištu te u monetarno-kreditnoj i poslovnoj politici bankarske industrije, otvorit će put ekspanziji i uslužnoga sektora što u srednjem roku može rezultirati viškom umjesto sadašnjeg manjka potražnje za radom.”

U konzistentnom i jezgrovitom sadržaju teorijskoga okvira *Tržišta kapitala* (četvrto poglavlje) naglašavaju se odrednice poduzetničkoga tržišta kapitala (posebno: rizika i povrata na uložena sredstva, ravnoteže i profita, investiranja i efikasnosti kapitala, granične efikasnosti kapitala, ponude i potražnje na tržištu kapitala i promjena ravnoteže na tržištu kapitala) i financijskoga tržišta kapitala (i to: razina transakcija i kamatna stopa, potražnja za novcem, ponuda novca, ravnoteža na tržištu novca i utjecaj promjene dohotka na ravnotežu). Slijedi analiza hrvatskoga tržišta kapitala s usmjerenjem na: utjecaj hrvatskoga privatizacijskoga modela na tržišta kapitala, pretvorbenu etapu, privatizacijsku etapu, kuponsku privatizaciju, privatizaciju portfelja HFP, privatizaciju banaka i privatizaciju javnih poduzeća. To poglavlje autor zaključuje obilježjima procesa na hrvatskome tržištu kapitala u kojem naglašava:

“Ne sporeći žurnu potrebu utiskivanja svih elemenata suvremenog tržišta kapitala u hrvatsko gospodarsko tkivo, poželjno je polaziti od temeljnog smisla tržišta kapitala, kako bi se s jedne strane postigli maksimalni efekti, a s druge strane

minimizirala nerealna očekivanja te iz toga proizašlo moguće obeshrabrenje. Dobro je s toga znati kako hrvatsko tržište kapitala ne zaostaje u bitnim elementima za procesima u uspješnijim tranzicijskim zemljama.” No, jednako tako naglašava, da: “... veličina hrvatskog gospodarstva ... upozorava na ograničenja djelotvornog funkcioniranja pojedinih sastavnica tržišta kapitala...” i da “... barem dva procesa ... priječe učinkovitost hrvatskog tržišta kapitala.” To su: “... devastacija (pored ratnih šteta) realnog sektora hrvatske ekonomije ...”, tj. “... kolosalan odljev kapitala iz realnog u financijski sektor. Drugi je proces razvidna volatilnost hrvatskog tržišta kapitala. Niski promet i kapitalizacija omogućuju velik učinak malog broja transakcija, pa se špekuliranjem s malim svotama može ’rušiti’ tržište i njegova stabilnost. Pored toga netransparentnost tržišnih operacija i mali broj sudionika na kotacijskim listama može teškoće ili eventualni bankrot jednog sudionika pretvoriti u krah cjelokupnog burzovnog poslovanja. Stoga će ključnu ulogu u daljnjim zbivanjima na hrvatskom tržištu kapitala imati sposobnost rigorozne implementacije institucionalne regulative s jedne te transparentnost privatizacijskog procesa s druge strane.”

Treći dio EFIKASNOST (TRŽIŠNE) UPORABE OSKUDNIH RESURSA čine peto i šesto poglavlje. U **petome** se analiziraju *Dugoročne razvojne performanse hrvatskoga gospodarstva*. Iznosi se kritička i argumentirana analiza glavnih obilježja hrvatskih gospodarskih trendova u 20. stoljeću, s naglascima na: mjerenje i dinamiku stoljetnih gospodarskih gibanja, na simetriju razvitka i regresa i na međunarodnu poredbenu dinamiku i razinu razvijenosti. U ovom se poglavlju argumentirano obrađuju gospodarski razvitak i troškovi rasta 1950.-2000., s analitičkim naglaskom na industrijalizaciju i ubrzani rast 1952.-1980.

Analizirajući stoljetna gospodarska kretanja, autor zaključuje: “U 50-tak ’mirnih’ godina koje obuhvaćaju prvo i treće desetljeće, te osobito razdoblje od 1950.-1980. godine, Hrvatska bilježi u svjetskim relacijama impresivan rast dostižući status srednje razvijene industrijske zemlje, sa prosječnom godišnjom stopom rasta od 3,5%. U dugoročnim zbivanjima ističe se zanemarena činjenica relativno uspješnog starta Hrvatske u 20. stoljeću.

U preostalih 50-tak godina koje obuhvaćaju drugo, veći dio četvrtog, peto i posljednje desetljeće 20. stoljeća, Hrvatska bilježi negativne stope rasta odnosno nulte stope rasta, doživljavajući na kraju stoljeća do tada nepoznat fenomen deindustrijalizacije, sa prosječnom negativnom godišnjom stopom rasta od -0,77%.”

Rast između stagnacije i recesije, šesto je poglavlje knjige. Autor nam izlaže rezultate analize o gospodarskim gibanjima, o stagnaciji i urušavanju gospodarskoga sustava 1980.-1990., o oportunitetnim troškovima ubrzane industrijalizacije, o tranziciji i gospodarskim performansama 1990.-2000. i o oportunitetnim troškovima tranzicije s naglaskom na oportunitetne troškove privatizacije i oportunitetne troškove stabilizacije.

Navodimo njegovu poruku iz ovoga poglavlja o oportunitetnim troškovima tranzicije:

“Respektirajući različite, pa i suprostavljene ocjene i analize hrvatskih gospodarskih zbivanja, izložene činjenice daju dovoljno uporišta za nalaz kako je posljednje desetljeće 20. stoljeća razvojno neuspješno, te kako nema dovoljno objektivnih razloga za tako dugo razdoblje nezadovoljavajućih razvojnih performansi. Kada se tome doda upadljiva stagnacija tijekom 1980-tih godina, dobivamo preko 25 godina u kojima je Hrvatska kontinuirano gubila razvojni korak sa razvijenim tržišnim ekonomijama. Zaostajanje i sve širi razvojni jaz prema gospodarstvima s kojima se Hrvatska želi integrirati (Europska unija), nameću potrebu temeljitog preispitivanja razvojne filozofije, restrukturiranja razvojne strategije i redizajniranja razvojne politike.”

* * *

Zbog pedantno iznesenih argumenata objektivnom je čitatelju lako pridružiti se poruci autora da je “...ova knjiga, pored ostalog, i nekovrsni stručni apel. On polazi od znanstvenog uvjerenja kako su stvarni problemi hrvatskog gospodarstva mjereni potrebama i očekivanjima hrvatskih građana toliko duboki, toliko povijesno predestinirani, da je stručnu raspravu o smjeru i perspektivama ekonomskog razvitka potrebno maksimalno de-ideologizirati.”

* * *

Autor je znanstveno zasnovanim spoznajama (pored obilja argumentirane razrade postojećih i novih spoznaja, izazovnih tvrdnji, provokativnih i originalnih zapažanja i poticajnih ideja) ovom vrijednome djelu utisnuo sadržaje na način svojstven iskusnom, inovativnom i kreativnom znanstveniku i sveučilišnom profesoru.

Knjiga je pisana biranim znanstvenim stilom i jezikom. Tekst je istovremeno koherentan odmjeren, raznolik i lako čitljiv.

Očito je da je znanstveni istraživački nemir autora obogatio ekonomsku znanost novim spozajama o nekim prilično zapostavljenim aspektima hrvatske gospodarske stvarnosti. Nastojao je i uspio pomaknuti sjene, pa i tamne zavjese s prevažnih osnova realnih gospodarskih procesa “...koji opredjeljeju stvarni život hrvatskih građana u njihovoj dvojnoj ulozi poduzetnika/radnika i poreznog obveznika.”

“Boljitak zaposlenih i građana...” ogledalo je njegove britke kritičke analize koju nam podastire, dosljedno primjenjujući znanstvene ekonomske metode, upozoravajući na “dioptrije” dosadašnjih i sadašnjih analiza i ocjena i razvojne i ekonomske politike koja je usmjerena na promjene hrvatske gospodarske stvarnosti. Onima koji se čude zbog izostanka ostvarenja hrvatskoga gospodarskoga čuda argumentirano ukazuje na zablude u parcijalnim polazištima ekonomske analize i

pretpotstavkama na kojima se zasniva defektno oblikovanje gospodarskoga sustava i makroekonomskog upravljanja hrvatskim gospodarskim razvitkom. Zaobilaženje realnih ekonomskih fenomena, posebno demografskih i proizvodnih resursa i njihovih tržišta silno osakaćuje cjelovitost pristupa analizi i upravljanju gospodarstvom, što dovodi do izostanka poželjnih razvojnih uspjeha.

Njegovi nalazi i poruke čitatelja ne ostavljaju ravnodušnim. Nadamo se da neće ni “stabilizacijske” ni “razvojne” ekonomiste, a bilo bi osobito korisno da ne ostavi ravnodušnima ni hrvatske političare, kada, npr., dokazuje i ukazuje:

- “... kako je hrvatsko gospodarstvo u razvojnom smislu posljednjih četvrt stoljeća izgubljeno” i

- kako je “... jednako dubok i širok razvojni jaz između Hrvatske i prosjeka zemalja Europske unije na početku i na kraju 20. stoljeća.”

Nadamo se da će nas autor ove, za mnogobrojne čitatelje osobito korisne i nezaobilazne znanstvene knjige i sveučilišnog udžbenika, *prof.dr.sc. Ivo Družić* i dalje obogaćivati znanstvenim spoznajama o problemima održivoga razvitka prema društvu blagostanja.